



ДРУЧЕК ОЛЕНА ВАСИЛІВНА

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового забезпечення діяльності
Національної гвардії України
факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
ORCID ID 0000-0002-7460-8137*



КОНДРАТЮК-АНТОНОВА ТЕТЯНА ВЯЧЕСЛАВІВНА

*кандидат філософських наук, доцент,
професор кафедри соціально-гуманітарних
та правових дисциплін
факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту національної гвардії України
ORCID ID 0009-0002-6548-7772*



ЗЕЛЕНИЙ ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ

*кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціально-гуманітарних
та правових дисциплін
факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту національної гвардії України
ORCID ID 0000-0002-1089-4314*

ІСТОРИЧНІ І ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТІВ ДЕРЖАВНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Статтю присвячено аналізу еволюції концептів державної та національної безпеки від їх осмислення у давніх політико-правових ученнях до сучасних теоретико-методологічних підходів. Запропоновано розглядати процес розвитку поглядів на безпеку у межах загальноприйнятих підходів до історичного процесу, періодизації розвитку політико-правового знання, з урахуванням особливостей переважаючого на той час світогляду. Доведено, що основний зміст історичної трансформації концепції безпеки полягав у зміні поглядів на її сутність: від загальнобіологічного до соціально значущого явища, що має загальноцивілізаційну цінність.

***Ключові слова:** безпека; державна безпека; національна безпека; концепт; періодизація; еволюція; політико-правове вчення.*

Постановка проблеми. Протягом усієї історії людства проблема безпеки була ключовою для самого існування *homo sapiens*, людської цивілізації у цілому, і посідала чи не найголовніше місце у процесах філософського осмислення, наукового вивчення та суспільної практики.

Національна, державна безпека є категоріями, що характеризують ступінь захищеності життєво важливих інтересів, прав та свобод особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, а також ступінь відсутності загроз правам і свободам людини, базовим інтересам і цінностям суспільства та держави. Оцінюючи важливість забезпечення особистої, національної, державної безпеки в умовах сьогодення, наголосимо, що зазначена проблема ще ніколи не була такою всеохопною. Сьогодні неоднозначний вплив на безпеку спричиняють процеси глобалізації, наслідки науково-технічної революції, посилення взаємозалежності держав, економічна інтернаціоналізація тощо. У зв'язку з цим розширюється простір безпеки, що охоплює питання, пов'язані не лише з військовою та державною безпекою, а й безпекою практично в усіх галузях життєдіяльності людини.

Водночас проблеми забезпечення безпеки існували завжди, від часу появи людської цивілізації. Не можна не погодитися з думкою про те, що необхідність у забезпеченні безпеки органічно пов'язана з виникненням і розвитком держави, забезпеченням державних інтересів та формуванням права шляхом створення нових норм, що сприятимуть захисту держави, суспільства у цілому і кожної особистості зокрема [1, с. 3].

Нинішній етап розвитку людства характеризується тим, що сфера забезпечення національної безпеки зазнає постійних змін, має всеохопний характер і стосується практично всіх сторін життєдіяльності суспільства та функціонування держави. Цей стан має багато детермінант та потребує якісного наукового аналізу.

Всеохопний характер завдання забезпечення безпеки, зокрема у контексті військово-політичних викликів, пов'язаних із стримуванням збройної агресії російської федерації проти України, актуалізують посилення уваги вітчизняних науковців до всіх аспектів безпеки, розуміння її сутності і змісту з метою ефективних пошуків шляхів та засобів її забезпечення. Аналіз історичних і філософських аспектів формування та розвитку концепцій національної, державної безпеки має сприяти кращому розумінню виміру поняття безпеки, її складових і механізмів забезпечення за сучасних умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнотеоретичні і філософські аспекти проблем безпеки є предметом зацікавлення представників суспільних наук, таких як С. Горбатюк, Н. Клименко, Т. Подковенко, О. Ремез, В. Шаблистий та ін. Зокрема, проблеми забезпечення національної безпеки держави в умовах розвитку громадянського суспільства відображено у філософського-правовому дослідженні В. Башука [2]. Теоретико-правовому аналізу проблем національної безпеки України в контексті європейських геополітичних трансформацій присвячено дисертаційну працю М. Пендюри [3]. Адміністративно-правові основи забезпечення національної безпеки України комплексно і системно розробляв В. Ліпкан [4]. Теоретичні основи становлення і розвитку права національної безпеки України вивчав П. Богуцький [5–7]. Проблеми змісту концепту суспільної безпеки як складової національної безпеки у контексті забезпечення повноцінної життєдіяльності та динамічного розвитку громадянського суспільства розглядав О. Корнієвський [8].

Крім зазначених, проблематику національної і державної безпеки розробляли В. Антонов, О. Гончаренко, В. Копанчук, Ю. Павлютін, В. Пилипчук, Г. Ситник, О. Чуваков та інші вітчизняні вчені. Проте в питанні аналізу історико-філософського контексту розвитку концепцій національної, державної безпеки існує ще чимало нез'ясованих аспектів, що обумовлює необхідність здійснення нових теоретико-методологічних досліджень.

Метою статті є аналіз основних підходів до періодизації розвитку концепту національної, державної безпеки як складової філософського і політико-правового знання; розкриття основного змісту трансформації поглядів представників філософської та державно-правової думки на проблеми безпеки у межах виокремлених періодів.

Виклад основного матеріалу. Проблема безпеки на всіх етапах розвитку людської цивілізації розглядалася як першочергова, оскільки безпосередньо пов'язана із виживанням людини як біологічного виду. У початкові періоди розвитку людства безпека мала, передовсім, соціально-біологічний вимір і була пов'язана з індивідуальною та колективною реалізацією інстинкту самозбереження і стихійними формами співпраці. Пізніше формування концептуальних засад теорії безпеки відбувалося у контексті розвитку загальнофілософського вчення, зокрема, тих його напрямів, які стосувалися суспільства, влади, держави.

Наявні різні підходи до періодизації еволюційного розвитку концепту безпеки. Зокрема, О. Ремез [9] вважає, що суспільні і наукові погляди на безпеку розвивалися у межах періодів: 1) *античного*, за якого безпека мала міфологічне забарвлення, а способом її досягнення була віра у силу магії; 2) *середньовічного*, коли переважала ідея про те, що все суще на землі є творінням Бога; 3) *Ренесансного*, коли у світогляді панувала ідеологія ренесансного гуманізму, і людина мала вибір у баченні шляхів досягнення безпеки; 4) *Нового часу*, у межах якого переважало розуміння концепції безпеки у контексті її зв'язку з державою та суспільством.

Натомість С. Горбатюк, виокремлює такі етапи розвитку концепції безпеки: 1) від античних часів до кінця XVI ст., коли розуміння безпеки трактувалося переважно з позицій безпеки індивіда; 2) XVII – XVIII ст., коли у філософській політико-правовій думці Західної Європи закріпилося усвідомлення безпеки як загального блага і мети (функцій) держави; 3) XIX – XX ст., коли мала місце концептуалізація поняття безпеки суспільства та держави внаслідок руйнівних війн та революцій у Європі [10, с. 33].

Заслугує на увагу позиція В. Антонова [11, с. 35–50], який у розвитку концепції національної безпеки виокремлює такі етапи: 1) накопичення відповідних знань та ідей щодо самої безпеки (від античних часів до початку XIII ст.); 2) подальшого напрацювання теоретико-правового підґрунтя концептуальних засад національної безпеки (XIII – кінець XVIII ст.); 3) становлення і розвитку концептуально-правових засад безпеки (з кінця XVIII – протягом XIX ст.); 4) дослідження і напрацювання концептуальних засад національної безпеки (кінець XIX – початок XX ст.); 5) подальшого дослідження теоретико-правових проблем безпеки (від початку XX ст. до тепер).

Доволі виважену і змістовну періодизацію процесу еволюції концепту національної та державної безпеки пропонує Н. Клименко, який виокремлює, зокрема, такі його періоди: 1) від античних часів до XVI ст., коли основу зазначеного концепту становила ідея фізичної безпеки особи, а основним призначенням держави вважалося забезпечення власної зовнішньої та внутрішньої безпеки; 2) XVII – XVIII ст., коли безпеку починають усвідомлювати як невід'ємну частину природного права людини, гарантування якого є обов'язком держави; 3) XIX ст., коли з'явилося усвідомлення існування загрози держави для безпеки особи, і навпаки; 4) XX ст.,

коли поняття «безпека» стосується як особи, так і суспільства та держави, при цьому на державу покладається захист прав і свобод, життя і здоров'я людини, демократичних цінностей суспільства, захист конституційного ладу; 5) наш час, коли зміст поняття «безпека» вивчається на основі її здатності підтримувати сталість традицій, мови, культури, ідентичності, релігії тощо [12].

Як бачимо, історико-правовий огляд розвитку концепту національної і державної безпеки традиційно здійснюється у межах загальноприйнятих підходів до історичного процесу, періодизації розвитку філософії та політико-правового знання, з урахуванням особливостей того чи іншого типу світогляду. З огляду на зазначене, пропонуємо у розвитку концепту безпеки виділяти періоди: 1) давнього часу та античності; 2) середньовічний; 3) період Нового часу; 4) розвитку капіталістичних (буржуазних) відносин; 5) новітній.

У *найдавніші часи* уявлення про безпеку об'єктивувалося у релігійних нормах, змісті міфів та епосів, а також у певних візуальних образах (статуетках, малюнках). Уже тоді люди мали цілком конкретні уявлення про природу джерел небезпеки, а діяльність людини була спрямована, передовсім, на уникнення всіляких небезпек та самозбереження.

Представник філософії *античності*, Платон, осмислюючи поняття держави та її безпеки, вважав, що держава є результатом об'єднання людей з метою спільного проживання, задоволення потреб та допомоги один одному, а безпека є запобіганням шкоди такому об'єднанню. Пропонуючи модель ідеальної («справедливої») держави, філософ наголошував, що тільки така держава успішна, в якій її власні інтереси збігаються з інтересами особи та суспільства, а поєднуватися вони мають у процесі реалізації завдання забезпечення безпечного існування [13, с. 26, 27]. Платон був першим із мислителів, хто не лише системно осмислив поняття і функцію безпеки, а й запропонував механізм її забезпечення, зокрема шляхом створення соціальних інститутів; виховання громадян; надання всім громадянам засобів, необхідних для життєдіяльності.

Значний внесок у розроблення концепції безпеки здійснив Аристотель, який першим висловив думку про те, що найкраще облаштування держави та забезпечення у ній безпеки і порядку досягається дотриманням справедливості у розподілі благ, а також застосуванням рівного критерію до нерівних людей у сенсі підпорядкування закону та юридичній

відповідальності. Передумовами забезпечення безпеки Аристотель вважав панування середніх верств населення; вигідний (оптимальний) розмір території; зручні кордони держави; наявність спеціальних інституцій, призначених для захисту громадян і держави [14, с. 107].

Послідовником ідей Платона й Аристотеля був давньоримський філософ та політичний діяч Цицерон, який першим дійшов розуміння взаємозв'язку особистої безпеки з економічною безпекою, завдання їх забезпечення визначив як функції держави. Зокрема, Цицерон вважав, що обов'язком Римської імперії є охорона права власності на землю, а також охорона життя власника землі. Прагнення бути захищеним, мати гарантії захисту свого життя, власності, права вільно заробляти на прожиття, Цицерон вважав природною властивістю людини, на яку держава має зважати.

Отже, у період античності було закладено фундамент та визначено подальшу трансформацію концепту особистої, суспільної і державної безпеки як необхідної умови життєдіяльності та подальшого розвитку зазначених суб'єктів.

У період *раннього Середньовіччя* переважав теологічний підхід до поняття безпеки, що ґрунтувався на обов'язку кожного християнина дбати, передовсім, не про земне, а про своє посмертне життя. Хоча більшість середньовічних філософів не заперечували роль публічних інституцій (суверена, держави) у забезпеченні безпеки, проте на перше місце було поставлено питання про виконання кожним християнином обов'язків, визначених Богом. Аврелій Августин вважав, що людина, перебуваючи у межах «земного граду», апіорі не може почувати себе захищеною від будь-яких небезпек, оскільки все в її житті визначено Богом. На думку Фоми Аквінського, основним призначенням людини є піклування про стан своєї душі, тому, що більше тягот (небезпек) випаде на долю людини в її земному житті, то простіше буде їй увійти у Царство Боже. Зазначені ідеї А. Августина та Ф. Аквінського протягом кількох століть були частиною ідеології католицької церкви і, відповідно, слугували відправною точкою у формуванні тогочасної західної концепції безпеки, що зводилася до формули «Все у руках Божих».

Філософи *епохи Відродження* внесли свій внесок у вивчення проблем безпеки. Зокрема, Ніколо Макіавеллі першим обґрунтував ідею про те, що державно-правові питання мають регулюватися не релігійними нормами, а розв'язуватися силою панівної у

державі влади. Філософ асоціював поняття безпеки, передовсім, із сильною державою та сильним правителем [15, с. 434]. Проте у безпековому вченні Н. Макіавеллі є і зворотній бік – зокрема, його переконаність у тому, що задля досягнення цілей у політиці правитель має право використовувати хитрість і лукавство.

Внесок Френсіса Бекона у концепцію безпеки полягала у формуванні нового – культурологічного – підходу до поняття безпеки, а також у визначенні чинників, що шкодять державній безпеці, таких як: неякісне законодавство; неефективна роботи державних органів; слабкий контроль за виконанням законів; поширення недостовірної інформації.

У період *Нового часу* вчення про суспільну та державну безпеку було суттєво доповнене. Томас Гоббс у своїй праці «Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної» [16] обґрунтував взаємозв'язок між безпекою держави і безпекою особи, визначив, що мета держави має полягати у гарантуванні особистої та суспільної безпеки. Розглядаючи державу як суспільний договір, Гоббс доводить, що потреба у такому договорі є благом як для держави, так і для особи, оскільки забезпечує виживання людини. Безпеку особи учений розумів не тільки як фізичну безпеку (безпеку виживання), а й забезпечення кожній людині всіх благ життя, здобутих законною, безпечною та нешкідливою для держави діяльністю.

На думку Гуго Гроція, єдиним інструментом забезпечення максимально можливого рівня особистої і загальної безпеки, є право, а об'єднання людей у соціум є тим шляхом, який допомагає слабким індивідам відчути силу та згуртованість. Розглядаючи проблему шляхів і засобів забезпечення безпеки, Гроцій обґрунтував пріоритет права, а не застосування сили.

Ідеологи Просвітництва та Великої французької буржуазної революції ще більш предметно підійшли до питання суб'єктів забезпечення безпеки нації і держави. Ж.-Ж. Руссо вважав, що уряд держави і її законодавча влада призначені для гарантування безпеки і добробуту людей, які уклали із владою суспільний договір, оскільки там, де закони та інституції не діють, там не може бути ні безпеки, ні свободи. Згідно із запропонованою Шарлем-Луї Монтеск'є теорії трьох гілок влади, законодавча влада має створювати, доповнювати або скасовувати закони; виконавча – виконувати ці закони, забезпечуючи при цьому безпеку; судова – врегульовувати конфлікти

та карати за злочини. Революційний діяч Жан-Поль Марат розглядав особисту безпеку як складову політичного статусу громадянина та вважав, що найголовнішими завданнями революційного уряду є забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки шляхом боротьби з контрреволюцією та іноземними ворогами [17]. У цілому епоха Великої французької буржуазної революції стала часом, коли ідея безпеки нації стала не просто ідеєю, а здобула форму конституційної норми, зокрема, у тексті французької Декларації прав людини і громадянина та Конституції Франції 1792 року.

Проблеми національної та державної безпеки в умовах *ранньобуржуазних суспільних відносин* обмірковували представники німецької класичної філософії. Г.-В. Ф. Гегель розробив концепцію інтегральної безпеки; сформулював поняття загроз громадській безпеці; обґрунтував роль держави як гаранта особистої та суспільної безпеки. Осмислюючи поняття безпеки, Іммануїл Кант виділяв безпеку індивіда, безпеку громадянського суспільства, внутрішню та зовнішню безпеку. Зовнішню безпеку філософ розглядав як принцип і результат міждержавного спілкування, основу і гарантію «вічного миру». На думку І. Канта, мета існування держави полягає у гарантуванні безпеки та справедливості, і саме на це має бути спрямовано роботу її законодавчих і виконавчих механізмів [18, с. 345–51].

Протягом ХІХ ст., в епоху розвитку *капіталістичних (буржуазних) відносин*, зусилля філософів та мислителів було спрямовано на вдосконалення наявних та формування нових теоретико-методологічних засад аналізу проблем безпеки. Безпека особи, суспільства і держави розглядалися, переважно, як взаємопов'язані та взаємозалежні поняття, а загроза для безпеки держави як загроза для її громадян. Зокрема, Джон Стюарт Мілль вважав, що безпека є найважливішим, найістотнішим, найдорогоціннішим видом особистої і громадської користі. На думку Мілля, без безпеки не може обійтися жодна людина, безпека є найпершою умовою позбавлення життя людини від зла, без почуття безпеки людське життя позбавлене сенсу [19]. Герберт Спенсер, у контексті формування соціологічної науки, розглядав спільні колективні дії, спрямовані на забезпечення безпеки, одним із основних чинників розвитку людського суспільства та передбачав зростання ролі держави у сфері забезпечення безпеки з розвитком соціально організованого суспільства [20].

У ХХ ст. проблеми національної та державної безпеки стали предметом зацікавлення багатьох представників суспільних наук, зокрема У. Бека, Е. Гідденса, Е. Дюркгейма, А. Маслоу, Г. Морґентау, В. Перето та ін. До основних здобутків зазначеного періоду належать: 1) обґрунтування безпеки як базової потреби людини (А. Маслоу); 2) визнання зміни характеру і змісту суспільних цінностей та суспільної свідомості як головних загроз безпеці (Е. Дюркгейм); 3) розширення уявлень про передумови загальної безпеки (В. Парето); 4) введення у науковий обіг понять онтологічної (Е. Гідденс) та екзистенційної (П. Штомпка) безпеки; 5) обґрунтування безпеки як основи формування всіх соціальних установ (Л. Уорд); 6) обґрунтування безпеки як нормативного та рушійного принципу суспільного розвитку (У. Бек) та ін.

У *новітній час* теоретичні засади поняття національної безпеки набули юридичної визначеності. Зокрема, зазначене мало місце під час виступу 1904 року тодішнього президента США Т. Рузвельта до американського конгресу, у контексті обґрунтування важливості зони Панамського каналу для національної безпеки США. Саме відтоді поняття національної безпеки стало об'єктом досліджень представниками політичної науки у США, переважно, у формі стратегічних досліджень.

Воєнні протистояння світового масштабу, що мали місце протягом ХХ ст., а також подальші десятиліття «холодної війни» обумовили ту обставину, що з початку 30-х і до середини 80-х років поняття безпеки у політичному та гуманітарному дискурсі пов'язувалося, насамперед, з її військово-політичним аспектом. У 70-х роках на перший план у концепціях національної безпеки передових країн світу вийшло поняття економічної безпеки, що знайшло своє відображення у відповідній Резолюції 40-ої сесії Генеральної асамблеї ООН (1985 р). Пізніше основою концепту національної безпеки для більшості країн світу став ідеал сталого розвитку громадянського суспільства в умовах колективної відповідальності, що було закріплено Концепцією сталого розвитку, прийнятою на Всесвітній конференції ООН (1992 р.).

Важливими концептуальними складовими парадигми національної безпеки для більшості країн світу протягом останнього десятиріччя стали ідеї: 1) необхідності забезпечення самоідентичності нації в умовах мультикультурності та глобалізму; 2) безпечного розвитку екологічної та соціальної систем;

3) якісного управління розвитком територіальної та регіональної систем; 4) співпраці з самоорганізованими системами, зокрема, громадянським суспільством. На сьогодні основну парадигму державної і національної безпеки України становить завдання оборони та захисту України, її суверенітету і територіальної цілісності, відсічі збройної агресії російської федерації.

У цілому ХХ та перші десятиріччя ХХІ століття стали часом кардинального переосмислення поняття безпеки, у результаті чого сформувалося системне уявлення про неї як про комплексний і всеосяжний соціальний, політичний, філософський феномен. На сьогодні основними чинниками формування концептів державної і національної безпеки є усвідомлення різноманітності безпекових викликів та усвідомлення того факту, що для створення системи державної, національної безпеки необхідні колективні зусилля всієї міжнародної спільноти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами проведеного дослідження визначено основні історичні і філософські аспекти становлення та розвитку концептів державної та національної безпеки.

1. Проблеми становлення та розвитку понять державної і національної безпеки варто розглядати у межах загальноприйнятих підходів до історичного процесу, періодизації розвитку політико-правового знання, з урахуванням особливостей переважаючого на той час світогляду. Відповідно, у процесі аналізу розвитку концепту безпеки пропонуємо виділяти періоди: 1) Давнього світу та античності; 2) Середньовіччя; 3) Нового часу; 4) розвитку капіталістичних (буржуазних) відносин; 5) новітній.

2. Основний зміст історичної трансформації концепції безпеки у межах зазначених періодів полягав у зміні поглядів на її сутність: від загальнобіологічного до соціально значущого явища, яке має загальноцивілізаційну цінність. Термін «безпека» почав вживатися з ХІІ ст. для позначення стану людини, котра почувала себе захищеною від небезпек, із ХVІІ ст. термін набуває поширення в Європі, а з ХVІІІ ст. його починають трактувати як гарантію матеріальних, економічних, політичних умов існування людської спільноти.

3. У період *античності* було закладено фундамент та визначено напрями подальшої трансформації концептів безпеки особи, суспільства і держави як необхідної умови життєдіяльності та подальшого розвитку зазначених суб'єктів; доведено, що

особиста та суспільна (колективна) безпека є найбільшою цінністю та суспільним благом, тому правителі і держави зобов'язані піклуватися про її забезпечення; розроблено вчення про гарантії особистої та суспільної безпеки.

4. У період Середньовіччя переважав теологічний підхід до поняття безпеки, що ґрунтувався на обов'язку кожного християнина дбати не про земне, а про посмертне життя. Ідея безпеки свого фізичного існування була другорядною порівняно з ідеєю спасіння своєї душі. Хоча більшість середньовічних філософів не заперечували роль публічних інституцій (суверена, держави) у забезпеченні загальної безпеки, проте на перше місце було поставлено питання про виконання кожним християнином обов'язків, визначених Богом.

5. У період Нового часу мало місце усвідомлення безпеки як загального блага і мети держави, що розвивалося паралельно з концепціями гуманізму, громадянського суспільства, прав і свобод людини. Також мала місце інституалізація поняття безпеки нації у перших документах конституційного характеру.

6. У новітній час відбулося формування нових теоретико-методологічних засад аналізу проблем безпеки. Безпека особи, державна, національна безпека розглядалися як взаємопов'язані та взаємозалежні поняття, а загроза для безпеки держави розглядалася як загроза для її громадян.

7. Послідовність і комплексність у опрацюванні проблем історичної та філософської трансформації змісту концепту безпеки сприятимуть кращому осмисленню шляхів та механізмів забезпечення державної і національної безпеки України, зокрема в умовах сучасних військово-політичних реалій.

Перспективним напрямом наукових досліджень історико-філософських проблем національної, державної безпеки вважаємо подальше розширення та поглиблення наявних теоретико-методологічних підходів до сутності зазначених понять та їх змісту, а також вивчення результатів осмислення феномена безпеки представниками української філософської та державно-правової думки.

Список використаних джерел

1. Хилько О. Л. Теоретичні засади визначення загроз національній безпеці України та шляхи її забезпечення: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01. Київ, 2004. 16 с.

2. Башук В. В. Національна безпека держави в умовах формування громадянського суспільства:

- філософсько-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00. 12. – філософія права; Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2014. 20 с.
3. Пендюра М. М. Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. – теорія та історія держави і права, історія вчень про державу і право. Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2005. 20 с.
4. Ліпкан В. А. Адміністративно-правові основи забезпечення національної безпеки України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2008. 34 с.
5. Богущкий П. П. Теоретичні основи становлення і розвитку права національної безпеки України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України. Київ, 2020. 43 с.
6. Богущкий П. П. Концептуальні засади права національної безпеки України : монографія. Київ – Одеса: Фенікс, 2020. 376 с.
7. Богущкий П. П. Правова цілісність національної безпеки України: проблема міждисциплінарності. *Науковий вісник публічного і приватного права*: зб. наук. пр. 2017. Випуск 5. Т. 1. С. 9–10.
8. Корнієвський О. Концепт суспільної безпеки: сучасний науково-експертний дискурс. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*: зб. наук. пр. Львів, 2008. Вип. 21 С. 103–107.
9. Ремез О. Історія розвитку розуміння правової концепції безпеки. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 196–201.
10. Горбатюк С. Є. Еволюція феномену безпеки: від стародавніх політико-правових учень – до сучасної наукової думки. *Вісник НАДУ при Президентові України*. 2016. № 2. С. 28–35.
11. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія; наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
12. Клименко Н. Г. Еволюція змісту концепту «безпека» за різних епох та політичних систем. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?n=8&y=2019> (дата звернення: 12.08.2023).
13. Основи політичної науки : курс лекцій: у 2 ч. Ч. 1: З історії політичної думки: від стародавності до наших днів / Б. Кухта, А. Романюк, М. Поліщук та ін.; за ред. Б. Кухти. Львів: Кальварія, 1997. 367 с.
14. Арістотель. Політика. Київ, 2000. 239 с.
15. Мак'явеллі Н. Правитель /пер. з іт. А. Перепаді. Харків: Фоліо, 2007. 467 с.
16. Гоббс Т. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної / [пер. з англ. Р. Димерець [та ін.]; наук. ред. Т. Польська. Київ: Дух і Літера, 2000. 600 с.
17. Історія вчень про державу і право: підручник/ за ред. проф. Г. Г. Демиденка, проф. О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 256 с.
18. Андрущенко В. П. Вступ до філософії: Великі філософи. Харків: СПДФЛ Чиженко С. Ю., ТОВ «РИФ», 2005. 512 с.
19. Mill J. Analysis of the Phenomena of the Human Mind / James Mill; with notes illustrative and critical by Alexander Bain, Andrew Findlater and George Grote; edited with additional notes by John Stuart Mill. In two volumes. Vol. I. Second edition. London: Longmans, 1878. 453 p.
20. Кормич А. І. Історія вчень про державу і право: навч. посібник. Київ: Правова єдність, 2009. 312 с.

References

1. Khyll'ko, O. L. (2004). Teoretychni zasady vyznachennya zahroz natsional'ny bezpetsi Ukrayiny ta shlyakhy yiyi zabezpechennya [Theoretical principles of determining threats to the national security of Ukraine and ways to ensure]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv, 2004. 16 p. [in Ukrainian].
2. Bashuk, V. V. (2014). Natsional'na bezpeka derzhavy v umovakh formuvannya hromadyans'koho suspil'stva: filososfs'ko-pravove doslidzhennya [National security of the state in the conditions of the formation of civil society: a philosophical and legal study]. Extended abstract of candidate's thesis. L'viv, 2014. 20 p. [in Ukrainian].
3. Pendyura, M. M. (2005). Natsional'na bezpeka Ukrayiny v konteksti suchasnykh yevropeys'kykh heopolitychnykh transformatsiy [National security of Ukraine in the context of modern European geopolitical transformations]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv, 2005. 20 p. [in Ukrainian].
4. Lipkan, V. A. (2008). Administrative and legal foundations of ensuring national security of Ukraine [Administrative and legal foundations of ensuring national security of Ukraine]. Extended abstract of Doctor's thesis. Kyiv, 2008. 34 p. [in Ukrainian].

5. Bogutsky, P. P. (2020). Teoretychni osnovy stanovlennya i rozvytku prava natsional'noyi bezpeky Ukrayiny [Theoretical foundations of the formation and development of the national security law of Ukraine]. Extended abstract of Doctor's thesis. National Academy of Legal Sciences of Ukraine. Kyiv, 2020. 43 p. [in Ukrainian].
6. Bogutsky, P. P. (2020). Kontseptual'ni zasady prava natsional'noyi bezpeky Ukrayiny: monohrafiya [Conceptual principles of the law of national security of Ukraine: monograph]. Kyiv-Odesa: Phoenix, 2020. 376 p. [in Ukrainian].
7. Bogutsky, P. P. (2017). Pravova tsilisnist' natsional'noyi bezpeky Ukrayiny: problema mizhdystyplinarnosti [Legal integrity of the national security of Ukraine: the problem of interdisciplinary]. *Naukovyy visnyk publichnoho i pryvatnoho prava: zbirnyk naukovykh prats' – Scientific Bulletin of Public and Private Law: Collection of Scientific Works*. №. 5. Vol. 1. pp. 9–10. [in Ukrainian].
8. Kornievsky, O. (2008). Kontsept suspil'noyi bezpeky: suchasnyy naukovo-ekspertnyy diskurs [The concept of public security: modern scientific and expert discourse]. *Ukrayins'ka natsional'na ideya: realiyi ta perspektivy rozvytku: Zbirnyk naukovykh prats' – Ukrainian national idea: realities and prospects of development: Collection of scientific papers*. Lviv, №. 21. pp. 103–107. [in Ukrainian].
9. Remez, O. (2019). Istoriya rozvytku rozuminnya pravovoyi kontseptsyi bezpeky [The history of the development of the understanding of the legal concept of security]. *Pidpryemnytstvo, hospodarstvo i pravo. Entrepreneurship, economy and law*. №. 4. pp. 196–201. [in Ukrainian].
10. Horbatyuk, S. E. (2016). Evolyutsiya fenomenu bezpeky: vid starodavnikh polityko-pravovykh uchen' – do suchasnoyi naukovoyi dumky [The evolution of the security phenomenon: from ancient political and legal scholars to modern scientific thought]. *Visnyk NADU pry Prezydentovi Ukrayiny. Bulletin of the NADU under the President of Ukraine*. 2016. № 2. pp. 28–35. [in Ukrainian].
11. Antonov, V. O. (2017). Konstytutsiynopravovi zasady natsional'noyi bezpeky Ukrayiny: monohrafiya. Constitutional and legal principles of national security of Ukraine: monograph] / scientific editor Yu.S. Shemshuchenko. Kyiv: TALKOM, 576 p. [in Ukrainian].
12. Klymenko, N. G. (2019). Evolyutsiya zmistu kontseptu «bezpeka» za riznykh epokh ta politychnykh system [Evolution of the content of the concept of "security" in different eras and political systems]. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok – Public administration: improvement and development*. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?n=8&y=2019> (date of access: 12.08.2023). [in Ukrainian].
13. Osnovy politychnoyi nauky: kurs lektsiy [Fundamentals of political science: a course of lectures]: in 2 hours. Part 1: From the history of political thought: from antiquity to our days / B. Kukhta, A. Romanyuk, M. Polishchuk and others; edited by B. Kukhta. Lviv: Kalvariya, 1997. 367 p. [in Ukrainian].
14. Aristotle. Polityka. [Policy]. Kyiv, 2000. 239 p. [in Ukrainian].
15. Machiavelli, N. Pravytel' [The Ruler] / translated from Italian by A. Perepadi. Kharkiv: Folio, 2007. 467 p. [in Ukrainian].
16. Hobbes, T. Levafan, abo Sut', budova i povnovazhennya derzhavy tserkovnoyi ta tsyvil'noyi [Leviathan, or the essence, structure and powers of the ecclesiastical and civil state] / [translated from English by R. Dymereys [and others]; scientific editor T. Polska. Kyiv: Duh i Litera - Spirit and Letter, 2000. 600 p. [in Ukrainian].
17. History of teachings about the state and law: textbook/ Istoriya vchen' pro derzhavu i pravo: pidruchnyk/ edited by Professor H. G. Demidenko, Professor O. V. Petryshyn Kharkiv: Pravo, 2009. 256 p. [in Ukrainian].
18. Andrushchenko, V. P. (2005). Vstup do filosofiyi: Velyki filosofy [Introduction to philosophy: Great philosophers]. Kharkiv: SPDFL Chyzhenko S. Yu., RIF LLC, 2005. 512 p. [in Ukrainian].
19. Mill J. Analysis of the Phenomena of the Human Mind / James Mill; with notes illustrative and critical by Alexander Bain, Andrew Findlater and George Grote; edited with additional notes by John Stuart Mill. In two volumes. Vol. I. – Second edition. London: Longmans, 1878. 453 p.
20. Kormych, A. I. (2009). Istoriya vchen' pro derzhavu i pravo: Navchal'nyy posibnyk [History of teachings about the state and law: Education manual]. Kyiv: Legal unity- Legal unity. 312 p.

Druchek Olena

PhD in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Legal Support of the National Guard of Ukraine
of the Faculty of State Security of Kyiv Institute
of the National Guard of Ukraine

Kondratyuk-Antonova Tetyana

PhD of Philosophical sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of Social and humanitarian
and Legal Disciplines of the Faculty of State Security
of Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

Zelenyi Volodymyr

Candidate of pedagogical sciences, Professor,
Professor of the Department of Social
and Humanities and Legal Disciplines of the Faculty
of State Security of Kyiv Institute
of the National Guard of Ukraine

HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL ASPECTS OF THE FORMATION OF CONCEPTS OF STATE AND NATIONAL SECURITY

The article is devoted to the analysis of the evolution of the concepts of state and national security from their understanding in ancient political and legal studies to modern theoretical and methodological approaches.

It is proposed to consider the problems of the formation and development of the concepts of state and national security within the framework of generally accepted approaches to the historical process, periodization of the development of political and legal knowledge, taking into account the peculiarities of the worldview prevailing at that time. It is proved that the main content of the historical transformation of the concept of security was a change of views on its essence: from a general biological to a socially necessary phenomenon that has a general civilizational value.

In the period of the Ancient Times, the foundation was laid and the directions for the further transformation of the concepts of the security of the person, society and the state as a necessary condition for life and further development of the mentioned subjects were determined; it has been proven that personal and public (collective)

security is the greatest value and public good, therefore rulers and states are obliged to take care of its provision; a doctrine on guarantees of personal and public safety was developed.

In period of the Middle Ages, the theological approach to the concept of security prevailed, which was based on the duty of every Christian to care not for the earthly, but for the afterlife. The idea of safety of one's physical existence was secondary in comparison with the idea of saving one's soul. Although the majority of medieval philosophers did not deny the role of public institutions (the sovereign, the state) in ensuring general security, the question of the fulfillment of the duties determined by God by every Christian was put in the first place.

In the period of the New Age, there was an awareness of security as a common good and the goal of the state, which developed in parallel with the concepts of humanism, civil society, human rights and freedoms. The concept of national security was also institutionalized in the first constitutional documents.

In recent times, the formation of new theoretical and methodological foundations for the analysis of security problems has taken place. Personal security, state, national security were considered as interrelated and interdependent concepts, and a threat to the security of the state was considered as a threat to its citizens.

It is substantiated that consistency and comprehensiveness in working out the problems of historical and philosophical transformation of the content of the security concept will contribute to a better understanding of the ways and mechanisms of ensuring the state and national security of Ukraine, in particular, in the conditions of modern military and political realities.

Keywords: *security; state security; national security; concept; periodization; evolution; political and legal doctrine.*